

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

เกษตรเมืองกับการรับมือ
ต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

Urban Agriculture and Climate Resilience

www.thaicity-climate.org

ประเด็นสำคัญ

➡ ผลกระทบจากการพัฒนาเมืองก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน นำไปสู่การลดลงของพื้นที่สีเขียว

➡ การลดลงของพื้นที่สีเขียว และการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ไม่เหมาะสม ทำให้สถานการณ์น้ำไม่พอใช้และน้ำท่วมฉับพลัน เริ่มส่งผลกระทบต่อกลุ่มเปราะบางมากขึ้น

➡ กลุ่มเปราะบางที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดคือ **“กลุ่มคนจนเมือง”** ซึ่งเป็นกลุ่มที่ถูกกลั่นแกล้งสำคัญเพราะเมืองมุ่งเน้นพัฒนาระบบเศรษฐกิจ โดยที่กลุ่มเปราะบางดังกล่าวยังขาดการเพิ่มองค์ความรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพให้สามารถรับมือได้ด้วยตนเอง

จากแนวทางการส่งเสริมด้านเศรษฐกิจของประเทศส่งผลให้เมืองเกิดการพัฒนามีการเปลี่ยนแปลงในหลายๆ ด้าน

โดยเฉพาะการเพิ่มมากขึ้นของระบบโครงสร้างพื้นฐาน และจำนวนประชากร ส่งผลต่อพื้นที่สีเขียว พื้นที่ทางการเกษตรซึ่งเป็นแหล่งความมั่นคงทางด้านอาหาร แหล่งสร้างความชุ่มชื้น แหล่งดูดซับมลพิษและฟอกอากาศของเมือง ที่เป็นเสมือนป้อมปราการ ในการช่วยลดภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้น ซึ่งปัจจุบันปริมาณพื้นที่ดังกล่าวมีจำนวนลดลงและแทนที่ด้วยสิ่งปลูกสร้างการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่ยังคงดำเนินไปพร้อมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนที่มีความต้องการทรัพยากรทางธรรมชาติเพื่อการดำรงชีวิตอย่างเพียงพอ อีกทั้งผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่ส่งผลทำให้การคาดการณ์สถานการณ์ เพื่อวางแผนการดำรงชีวิตเป็นไปได้ยากยิ่งขึ้น **“เมืองจะมีแนวทางการบริหารจัดการเพื่อรับมือกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างไร?”**

“เกษตรในเมือง”

สำคัญอย่างไรกับการรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

“นโยบายและแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สีเขียวและพื้นที่เกษตรในเมืองจะเป็นข้อมูลที่ช่วยสนับสนุน ซึ่งสามารถสะท้อนให้ผู้บริหารเมืองหรือแม้กระทั่งภาคส่วนที่เกี่ยวข้องได้ตระหนักถึงผลกระทบที่กำลังส่งผลกระทบต่อทุกภาคส่วน”

บทนำ

หลายศตวรรษที่ผ่านมาประเทศไทยสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจโดยเน้นการลงทุนด้าน การก่อสร้าง อุตสาหกรรม การท่องเที่ยว และการส่งออกสินค้าทางการเกษตร จากการพัฒนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (ข้อมูลระหว่าง พ.ศ.2543¹ - 2550²) เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน อาทิ พื้นที่เกษตรกรรมลดลงกว่า 11 ล้านไร่ ในขณะที่พื้นที่ชุมชนสิ่งปลูกสร้างเพิ่มจำนวนมากกว่า 3 ล้านไร่ จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงกระบวนการการพัฒนาเมืองที่ส่งผลกระทบต่อพื้นที่สีเขียว ซึ่งเมื่อพิจารณาพื้นที่สีเขียวเมืองต่อจำนวนประชากร

เช่น ในกรณีกรุงเทพมหานครพบว่าประชากร 1 คนมีพื้นที่สีเขียว 3.3 ตารางเมตร นั่นหมายถึงจำนวนประชากรต่อพื้นที่สีเขียวต่ำกว่ามาตรฐานสากล (15 ตารางเมตรต่อประชากร)³ ซึ่งเป็นเพียงการเปรียบเทียบข้อมูลประชากรใน พ.ศ.2556 เท่านั้น ปัจจุบันประเทศไทยกำลังเข้าสู่ประชาคมอาเซียน นั่นหมายถึงการเพิ่มขึ้นของประชากรในบริบทแรงงานต่างชาติและแรงงานนอกพื้นที่ นั่นยิ่งแสดงให้เห็นว่าทรัพยากร น้ำ อาหาร พลังงาน พื้นที่สีเขียว พื้นที่รับและเก็บกักน้ำ จะต้องได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ผลพวงจากการพัฒนาประเทศโดยเน้นเศรษฐกิจ นำไปสู่การพัฒนาที่ไม่สมดุลระหว่างเมืองและชนบท และการอพยพย้ายถิ่นจากชนบทสู่เมืองเพื่อโอกาสในชีวิตที่ดีกว่าซึ่งกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด คือ กลุ่มคนที่มีรายได้น้อยหรือคนจนในเมือง (Urban Poor)⁴ ซึ่งจะแตกต่างจากกลุ่มผู้มีรายได้น้อยที่สูงกว่าหรือมั่นคงกว่าซึ่งสามารถครอบครองทรัพยากรและเข้าถึงแหล่งทรัพยากรที่จะใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากกระบวนการกลายเป็นเมืองที่เกินระดับได้

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ: ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น!

แนวโน้มฝนรวมรายปีในรอบ 56 ปีที่ผ่านมาของประเทศไทย (ระหว่าง พ.ศ.2494 - 2549)⁵ พบว่าปริมาณฝนส่วนใหญ่อยู่ต่ำกว่าค่าปกติ โดยภาพรวมแล้วปริมาณฝนของประเทศไทยมีแนวโน้มลดลง โดยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 7 รองลงมาเป็นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 4 ภาคเหนือลดลงร้อยละ 2 และภาคตะวันตกลดลงร้อยละ 1 ส่วนภาคกลางและภาคใต้มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นร้อยละ 2 และ 3 ตามลำดับ อุณหภูมิเฉลี่ย อุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ย และอุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ยมีแนวโน้มของอุณหภูมิสูงขึ้นชัดเจน และแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงพายุหมุนเขตร้อน (พายุดีเปรสชัน พายุโซนร้อน และไต้ฝุ่น)

โดยที่อนาคตแนวโน้มฤดูร้อนจะมีระยะเวลายาวนานขึ้นและฤดูหนาวจะสั้นลง ส่วนปริมาณฝนรวมรายปีมีความแปรปรวนสูง อีกทั้งแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงความเร็วและทิศทางลงบริเวณชายฝั่งหรือความเร็วของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้จะเพิ่มขึ้น 3-5% ทั้งนี้ยังก่อให้เกิดน้ำท่วมและการขาดแคลนน้ำที่รุนแรงเพิ่มมากขึ้น

ผลกระทบ: ร้ายแรงแค่ไหน?

-----> เมือง

จากการพัฒนาเมืองในแนวทางเดิมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์จากที่ดิน พื้นที่สีเขียวเปรียบเสมือนป้อมปราการทางธรรมชาติมีจำนวนลดลงพื้นที่เปิดรับความเสี่ยงจากการเกิดภัยพิบัติมีจำนวนเพิ่มขึ้น เมื่อประกอบกับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงของพายุ อุณหภูมิ ปริมาณน้ำฝน ยิ่งทำให้เมืองคาดการณ์และวางแผนได้ยากยิ่งขึ้น ปัญหาที่สะสมอยู่เป็นทุนเดิมเพิ่มพูน ความรุนแรงและขยายพื้นที่มากขึ้น

-----> กลุ่มคนจนเมืองหรือกลุ่มคนรายได้น้อย

เมื่อการคาดการณ์สถานการณ์ของเมืองเป็นไปได้ยาก ภัยพิบัติเกิดขึ้นซ้ำซาก ส่งผลต่อระบบเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมของเมือง กลุ่มคนที่มีรายได้น้อยหรือคนจนในเมือง จึงกลายเป็นกลุ่มที่ถูกมองข้ามความสำคัญ ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งทรัพยากรสำหรับใช้แก้ไขและบรรเทาผลกระทบ เมื่อปัญหาถูกสะสมมากขึ้น ทำให้กลุ่มคนเหล่านี้ได้รับผลกระทบและมีความเปราะบางมากขึ้น

บทบาทความสำคัญ: เกษตรในเมือง

“**เกษตรในเมือง**” หมายถึง กิจกรรมการผลิต พืช ผัก สมุนไพร และสัตว์ โดยมุ่งเน้นเพื่อตอบสนองคนที่อาศัยอยู่ในเมืองเป็นสำคัญ ซึ่งในกระบวนการผลิตจะรวมไปถึงการใช้และนำกลับมาใช้ใหม่ของทรัพยากรด้วย สำหรับบทบาทความสำคัญของเกษตรในเมืองสามารถแบ่งออก ดังนี้

➡ **สร้างความมั่นคงทางอาหาร** ด้วยการพัฒนาเมืองทำให้การเกษตรไม่เป็นที่สนใจอีกต่อไป พื้นที่เกษตรลดน้อยลงมีการปลูกพืชพลังงานมากขึ้น มีการใช้สารเคมีสูง ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม และผลกระทบจากสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงซึ่งการทำเกษตรเมืองถือเป็นหลักประกัน ที่แม้ว่าจะเกิดเหตุการณ์ น้ำท่วม เส้นทางการตัดขาด อาหารขาดแคลนหรือผลผลิตมีราคาสูงเพียงใด ก็ยังคงมีแหล่งอาหารที่ปลอดภัยไว้สำรองอย่างพอเพียง

➡ **ลดรายจ่าย สร้างงานและสร้างรายได้** จากผลผลิตที่เกินความสามารถในการบริโภค ชุมชน/ครอบครัวสามารถจำหน่ายผลผลิตทั้งในรูปแบบของสดและแปรรูป จึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการสร้างงาน และสร้างรายได้

➡ **ช่วยสร้างพื้นที่สีเขียว รักษาความหลากหลายทางชีวภาพ** เป็นสวนสาธารณะ แหล่งพักผ่อนหย่อนใจ ปอดของเมือง รวมทั้งสามารถเป็นป้อมปราการ ชะลอการเกิดน้ำท่วมฉับพลัน ควบคู่กับการเป็นแหล่งกักเก็บน้ำในฤดูแล้ง

➡ **ลดระยะทางในการขนส่งอาหาร และลดพลังงานในการเก็บรักษา** ลดการขนส่งสินค้าทางการเกษตรจากนอกพื้นที่ สามารถลดมลพิษที่เกิดจากยานพาหนะขนส่งระยะไกล

➡ **ลดขยะและทำให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า** สามารถบริหารจัดการกับขยะมูลฝอยที่ได้จากชุมชน ครั้วเรือน โดยสามารถนำมาทำปุ๋ยหมักชีวภาพ

➡ **สร้างความสัมพันธ์ในสังคม สร้างกิจกรรมการเรียนรู้** เด็ก ผู้ใหญ่ คนชรา สามารถเรียนรู้ที่มาของอาหาร ทัศนคติและเทคนิคการปลูกผัก ความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตและธรรมชาติ รวมถึงผลกระทบจากการพัฒนาเมืองต่อการเกษตร

ตัวอย่าง: การเกษตรเพื่อการรับมือ

การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินทำให้พื้นที่สีเขียวลดลง ดังนั้นการเพิ่มพื้นที่สีเขียวเมืองจำเป็นต้องมีความสอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของเมือง ชุมชน และประชากรที่สามารถใช้และได้ประโยชน์อย่างสูงสุด ซึ่งในหลายประเทศและบางพื้นที่ของประเทศไทยได้สนับสนุนการทำเกษตรในเมือง โดยปรับแนวทางวิธีการให้มีความสอดคล้องกับบริบทของเมืองและวิถีชีวิต

เช่นตัวอย่างการเพิ่มพื้นที่สีเขียวในเขต **เมืองฮานอย ประเทศเวียดนาม** เนื่องจากราคาที่ดินในเขตเมืองมีราคาสูง การใช้ประโยชน์ที่ดินจำเป็นต้องก่อให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่ามากที่สุด แม้จะมีพื้นที่เพียงน้อยนิด แต่พื้นที่ของตึก อาคาร บ้านเรือน จะมีการวางแผนใช้ประโยชน์โดยการปลูกผักเพื่อบริโภค ไม่ว่าจะพื้นที่ว่างหน้าบ้าน ริมหาดิน ไหล่ถนน อีกทั้งการส่งเสริม สนับสนุนทางการเพาะปลูกจากรัฐบาลซึ่งเป็นแรงผลักดันสำคัญส่งผลให้แต่ละครัวเรือนมีการเพาะปลูกอย่างมีประสิทธิภาพและมีความต่อเนื่อง

เมืองเซียงราย ศูนย์กลางทางการค้า การคมนาคมและการท่องเที่ยว เริ่มแรกจากการเห็นคุณค่าของพื้นที่ว่างเปล่าในเขตเมืองซึ่งเป็นช่องทางในการสร้างรายได้ต่อเกษตรกรไร้ที่ดินทำกิน ซึ่งหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนสำคัญในพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนและจัดสรรพื้นที่ว่างเปล่าของรัฐ ตลอดจนพัฒนาศักยภาพ เกษตรกรเมืองผู้มีรายได้น้อยไร้ที่ดินทำกิน โดยสนับสนุนบุคลากร และองค์ความรู้ เทคนิคการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร การแปรรูปผลิตภัณฑ์การส่งเสริมการตลาดและการประชาสัมพันธ์

กรุงเทพมหานคร เกิดสวนผักตลาดฟ้าบนอาคารสำนักงาน เขตหลักสี่ซึ่งเกิดจากความตระหนักของผู้บริหารเล็งเห็นถึง ประโยชน์และคุณค่าของการปลูกผักในเมืองจนกลายเป็นแหล่ง เรียนรู้เกษตรในเมืองที่สำคัญของคนทุกเพศ ทุกวัย

ดังนั้นการทำเกษตรในเมืองจึงสามารถตอบโจทย์ความ ต้องการ เมืองสามารถเพิ่มพื้นที่สีเขียว ลดการใช้ประโยชน์ที่ดิน ที่ไม่เหมาะสม สร้างแหล่งความมั่นคงทางอาหารให้แก่เมือง ชุมชน รวมไปถึงกลุ่มคนที่มีรายได้ต่ำหรือคนจนในเมือง สามารถพัฒนา ศักยภาพเพิ่มรายได้ เพิ่มอาชีพอีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

¹สำนักสำรวจดินและวางแผนการใช้ที่ดิน.กรมพัฒนาที่ดิน, กระทรวงเกษตร และสหกรณ์: สรุปรการใช้ประโยชน์ ที่ดินประเทศไทย ปี 2549/2550. *แหล่งที่มา* http://osl101.ldd.go./luse/thailand49_50s.pdf

²สำนักสำรวจดินและวางแผนการใช้ที่ดิน.กรมพัฒนาที่ดิน, กระทรวงเกษตรและสหกรณ์: สรุปรการใช้ประโยชน์ ที่ดินประเทศไทยปี 2543/2544. *แหล่งที่มา* http://osl101.ldd.go.th/luse/pdf/classified_thailand_43-44.pdf

³Park and Greenery Space Planning in a large City : Laboratory of Urban Landscape Design, Nobura Masuda, Prefecture, College of Agriculture

⁴กิตติ ทนองพล. 2555. แนวทางการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของคนจนเมืองชุมแพจังหวัดขอนแก่น จากการดำเนินการตามโครงการ บ้านมั่นคง, วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง: ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน 2555 หน้า 47-62. *แหล่งที่มา* <http://www.tci-thaijo.org/index.php/mekongjournal/article/viewFile/6115/5332>

⁵กรรวิ ลิทธิชีวภาค. 2550. ความผันแปรและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ พ.ศ. 2550. ศูนย์ ภูมิอากาศ. กรมอุตุนิยมวิทยา, กรุงเทพฯ. *แหล่งที่มา* http://climate.tmd.go.th/Page20000Climate_Change.aspx

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับพื้นที่เกษตรในเมือง เพื่อการรับมือ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียวเมือง และพัฒนาศักยภาพกลุ่มเปราะบางหรือคนจนในเมืองให้ สามารถรับมือกับการพัฒนาเมืองภายใต้เปลี่ยนแปลงสภาพ ภูมิอากาศ

➤➤➤➤ หน่วยงานที่มีความเชี่ยวชาญในแต่ละด้านจะต้อง บูรณาการความร่วมมือในการนำกระบวนการ เป็นที่ปรึกษา นำเสนอข้อมูล เกษตรวิทยาการใหม่ๆ รวบรวมข้อมูลกลุ่ม เปราะบาง กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อการพัฒนาศักยภาพ ที่มีประสิทธิภาพ จนนำไปสู่นโยบายสาธารณะ

➤➤➤➤ การผลักดันให้พื้นที่เกษตรเมืองเป็นอีกหนึ่งสถานที่ ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือการท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยได้รับความ ร่วมมือและสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐกิจ และเอกชน

➤➤➤➤ การกำหนดกิจกรรมโดยเจ้าหน้าที่จะต้องมีการ เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายอย่างต่อเนื่อง เพื่อลดช่องว่างระหว่าง การติดต่อประสานงาน สำรวจ สังเกตการณ์ การดำเนินงาน ตลอดจนรับทราบปัญหา แนวทางแก้ไขและความต้องการ ของเกษตรกร เช่น การให้ความช่วยเหลือด้านความรู้ เทคนิค องค์ความรู้

➤➤➤➤ สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการร่วมเสนอ แนวคิดการใช้ประโยชน์ในพื้นที่สีเขียวเมือง ทำให้ชุมชน สามารถสร้างพื้นที่สีเขียวและแหล่งความมั่นคงทางอาหาร อย่างยั่งยืน

➤➤➤➤ พื้นที่จะต้องมีศูนย์รวบรวมข้อมูล มีพื้นที่ตัวอย่าง ในการดำเนินกิจกรรม แนวทางการรับมือกับสภาพอากาศ ตลอดจนวิทยาการ นวัตกรรมใหม่ๆ เพื่อปรับใช้ในการทำ การเกษตร

